

Кравченко І. О.,
*доктор юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

CERTAIN LEGAL ASPECTS OF PRACTICAL COMPETENCIES' FORMATION FOR APPLICANTS OF LEGAL EDUCATION

У статті здійснюється аналіз формування практичних навичок здобувачів юридичної освіти на засадах компетентнісного підходу з урахуванням світового досвіду.

Євроінтеграційні наміри України, перспектива її членства в Євросоюзі поставили перед національною системою юридичної освіти подвійне завдання. З одного боку, інтернаціоналізація економіки та формування спільного ринку послуг додали до проблем вищої освіти такий аспект, як необхідність забезпечення якісної юридичної освіти, яка б відповідала потребам ринку праці. З іншого – формування фахівців зі стійкими практичними навичками шляхом удосконалення механізмів академічної мобільності на основі міжнаціонального співробітництва, інноваційні методи навчання, продовження розвитку клінічної освіти, формування механізму застосування неформальної освіти в навчальному процесі, формування та вдосконалення програм практики, розширення практично-орієнтованих курсів, підвищення ролі самостійної роботи здобувача як основи формування майбутніх юристів, здатних діяти швидко в мінливих життєвих умовах.

Здобуття практичних навичок можна виокремити в декілька груп: 1. Набуття практичних навичок у навчальних аудиторіях шляхом використання інноваційних методик викладання. 2. Формування практичних навичок на об'єктах практики (суд, юстиція, прокуратура, адвокатура, юридичні відділи підприємств, організацій, установ, агрохолдингів). 3. Неформальна юридична освіта, коли здобувач самостійно формує свої професійно-практичні навички шляхом проходження окремих курсів, стажування, вебінарів, навчання в літніх та зимових школах права.

Необхідність в удосконаленні парадигми юридичної освіти полягає у відході від освітніх програм, зорієнтованих на зміст, до освітніх програм, зорієнтованих на програмні результати навчання, які будуть стосуватися формування загальних та фахових компетентностей, основною метою яких є здатність ефективно та відповідально вирішувати юридичні проблеми, формувати у здобувачів вищої освіти професійні навички, навички навчання протягом усього життя, аналітичні навички тощо. Сучасна юридична освіта повинна бути орієнтована на дії, тобто вона не встановлює, що треба вивчати, а встановлює, якими компетентностями повинна володіти особа після закінчення навчання.

Ключові слова: *юридична освіта, якість юридичної освіти, практичні навички, компетентність, компетентнісний підхід, взаємодія з роботодавцями.*

One of the Ukraine's priorities is to create effective mechanisms for improvement of training system in the legal sphere. Successful solutions of these problems, as well as ongoing reforms in all areas related to the training of highly qualified legal personnel in the country, the formation of civil society and implementation of the rule of law in the domestic legal system, require further improvement and raising legal education to a new level, compliance with international standards. It should be noted that a number of important steps have been taken in Ukraine to improve legal education, but this issue is currently urgent and is being discussed not only by the academic community, but also by representatives of the legal professions and communities.

Ukraine's European integration intentions and the prospect of its membership in the European Union have set a double challenge for the domestic legal education system. On the one hand, the internationalization of the economy and the formation of a common market for services have added to the problems of higher education such an aspect as the need to provide quality legal education that would meet the needs of the labor market. On the other hand, the formation of specialists with sustainable practical skills by improving the mechanisms of academic mobility based on interethnic cooperation, innovative teaching methods, continuing the development of clinical education, forming a mechanism for non-formal education in the educational process, forming and improving internship programs, expanding practice-oriented courses and the role of the applicant's independent work as a basis for the formation of future lawyers able to act quickly in changing living conditions.

Acquisition of practical skills can be divided into several groups: 1. Acquisition of practical skills in classes through the use of innovative teaching methods. 2. Formation of practical skills at the objects of internship (court, prosecutor's office, advocacy, legal departments of enterprises, organizations, institutions, agricultural holdings). 3. Informal legal education, when the applicant independently develops their professional and practical skills through individual courses, internships, webinars, training in summer and winter law schools.

The need to improve the paradigm of legal education is to move away from educational programs focused on content to educational programs focused on program learning outcomes, which will relate to the formation of general and professional competencies, the main purpose of which is the ability to effectively and responsibly solve legal problems, form professional skills for legal education applicants, lifelong learning skills, analytical skills, etc. Modern legal education should be action-oriented, i.e. it does not establish what should be studied, but establishes what competencies a person should have after graduation.

Key words: *legal education, quality of legal education, practical skills, competence, competence approach, interaction with employers.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетів в Україні є створення дієвих механізмів удосконалення системи підготовки кадрів для правничої сфери. Успішне вирішення цих завдань, а також триваючі реформи у всіх сферах, пов'язаних з підготовкою висококваліфікованих юридичних кадрів у країні, формування громадянського суспільства та впровадження у вітчизняну правову систему принципу верховенства права потребують подальшого вдосконалення та підняття юридичної освіти на новий рівень та приведення її у відповідність до міжнародних стандартів. Слід зазначити, що в Україні здійснено низку важливих кроків щодо удосконалення юридичної освіти, але це питання нині є нагальним і обговорюється не лише академічною спільнотою, а й представниками юридичних професій та спільнот.

Теоретична основа дослідження ґрунтується на позиції методологічного плюралізму, тобто використання не лише спеціально-правових методів, а й загальнофілософських та загальнонаукових. Загальнофілософські методи дозволяють визначити місце досліджуваної проблеми серед інших у процесі реформування юридичної освіти в Україні, закон кількісних та якісних змін у процесі впровадження компетентнісного підходу в юридичну освіту, який допоміг визначити цілу низку ключових компетентностей, необхідних у формуванні практичних навичок у майбутнього фахівця-правника. Для досягнення поставлених цілей автори застосовували спеціально-правові методи: порівняльно-правовий метод у вивченні досвіду зарубіжних країн, формально-правовий у аналізі практичного складника в юридичній освіті.

Виклад основного матеріалу. Відомому фізику Альберту Ейнштейну приписують

афоризм: «Освіта – це не заучування фактів, а тренування мозку мислити». У цих словах міститься великий відсоток правди, особливо для вищої освіти загалом та для юридичної освіти зокрема. Про кризу юридичної освіти з певною періодичністю заявляють не лише в Україні, а і у зарубіжних державах.

Аналізуючи думки провідних учених-правознавців та зовнішніх стейкхолдерів, можна виокремити такі недоліки сучасної наявної системи підготовки юристів в Україні. До них необхідно віднести: відрив ринку освітніх послуг від реального професійного юридичного ринку; велику кількість навчальних закладів, які готують юристів, та невідповідність ліцензійних обсягів кадровим потребам економіки; застарілу методологію навчання правників; відсутність розуміння бізнес-процесів; відсутність розуміння у майбутніх фахівців побудови власної кар'єри; низькі показники працевлаштування за фахом; неузгодженість нормативно-правових актів, що регламентують підготовку фахівців-юристів, і найголовніше, те, на чому заострюють увагу, – це недостатність практичної підготовки фахівців з права.

Нормативно-правове регулювання питання юридичної практики слід виокремити у три блоки. *Перший блок* пов'язаний із міжнародними стандартами, актами, що прямо або опосередковано регламентують питання юридичної практики. *Другий блок* пов'язаний із нормативно-правовими актами України, що базуються на Конституції України, відповідно до якої в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8), а головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ч. 2 ст. 3). *Третій блок* нормативно-правового регулювання юридичної практики

пов'язаний із діяльністю різних громадських організацій, їх досліджень [1, с. 23–24].

Одними з основних нормативних документів, в яких визначається сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти для забезпечення здобуття ступенів вищої освіти зі спеціальності 081 «Право», є Стандарт вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [8] та Стандарт вищої освіти України для другого (магістерського) рівня вищої освіти [7] зі спеціальності 081 «Право». Обидва нормативні документи побудовані на засадах компетентнісного підходу, який полягає у спрямованості освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні та спеціальні компетентності тих, хто навчається.

У науковій літературі відсутнє однозначне трактування компетентності. Відповідно до визначення, яке було сформульоване Організацією економічного співробітництва та розвитку, *компетентність* – це більше ніж просто знання та вміння, це здатність особи успішно виконувати складні завдання шляхом залучення та мобілізації психосоціальних ресурсів (включаючи вміння та навички) у певному контексті. Наприклад, здатність ефективно спілкуватися – це компетенція, яка може спиратися на знання людиною мови, практичні ІТ-навички та ставлення до того, з ким вона спілкується [9, с. 4]. Ю.М. Рашкевич у «Методичних рекомендаціях для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання» визначає *компетентність* як якість, здатність, потенціал або навички, розвинуті студентом, що належать студентові, а *результат навчання* як вимірюваний результат освітнього процесу, який дає можливість нам з'ясувати, до якої міри/рівня/стандарту компетентність є сформованою або покращеною. Результати навчання не є здобутками, унікальними для кожного студента, а твердженнями, які дозволяють вищим навчальним закладам вимірювати, чи студенти розвинули свої компетентності до певного рівня [3, с. 12]. Таким чином, розвиток компетентностей є метою всіх освітніх програм, а програмні результати навчання повинні корелювати з компетентностями. У загальному розумінні під компетентністю розуміють сукупність знань, навичок,

ставлень та здатність людини ефективно діяти в професійній сфері. Ознаки професійної компетентності зазвичай прописують у стандартах вищої освіти.

Стаття 10 Закону України «Про вищу освіту» визначає стандарт вищої освіти як сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями [6].

Впровадження компетентнісного підходу в юридичну освіту насамперед полягає у формуванні загальних та спеціальних компетентностей відповідно до Стандартів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», у відході від радянської парадигми юридичної освіти, яка базувалася на передачі знань та передбачала міцні фундаментальні знання, відірвані від практичної діяльності, до інноваційних методик викладання, кореляцію вітчизняної юридичної освіти до європейського освітнього простору, а також формування, власне, таких компетентностей, як навчання протягом життя, здатність навчатися, націленість на результат, активізація суб'єктивності у навчанні.

Компетентнісний підхід повністю узгоджується і з основними принципами, що стосуються ролі юристів, які були прийняті Восьмим конгресом ООН щодо попередження злочинності та поведження з правопорушниками в 1990 році. Відповідно до п. 9 цього документа, який закріплює вимоги щодо кваліфікації та підготовки кадрів і визначає, що уряди, професійні асоціації юристів та навчальні заклади забезпечують належну кваліфікацію і підготовку юристів та знання ними професійних ідеалів і моральних обов'язків, а також прав людини і основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом [4].

Необхідно підкреслити, що, наприклад, в американських і англійських правничих школах цінуються правники, які володіють компетентностями в юридичному аудиті (*due diligence*),

тобто аналізі юридичних аспектів діяльності компанії, правовому оздоровленні діяльності компанії, формуванні основ корпоративного порядку – питання власності, реєстрації майнових прав, видачі ліцензій і дозволів, трудового законодавства, оцінки інвестиційних ризиків, перевірки фінансового становища. В Україні необхідно замислитися над створенням міждисциплінарних програм, які б задовольняли потребам ринку праці та бізнесу.

Таким чином, нові українські стандарти вищої освіти базуються на компетентнісному підході і поділяють концепцію проекту «Гармонізація освітянських структур в Європі» («Tuning of educational structures», надалі – ТЮНІНГ), який призначений для вироблення стратегії та моніторингу результатів впровадження освітніх цілей та інструментів Болонського процесу, для розроблення підходів до створення, вдосконалення, оцінювання та підвищення якості програм вищої освіти.

Ян Ямос Коменський, чеський педагог і громадський діяч, зазначав: «Вічним законом нехай буде: вчити і вчитися всього через приклади, повчання і застосування на ділі». В умовах жорсткої конкуренції серед випускників юридичних факультетів особливої актуальності набуває компетентність у широкому діапазоні професійних навичок та розвиток професійних цінностей майбутніх правників. Одним із основних факторів якості юридичної освіти є формування навичок практичного застосування знань, що, безумовно, зможе задовольнити попит та потреби юридичного ринку.

За результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти крізь призму відповідності потребам ринку праці» юридичний бізнес виділив практичні навички, якими повинен володіти майбутній юрист, – це уміння працювати з базами даних та реєстрами; навички складання юридичних документів; вільне володіння англійською правничою мовою; вміння відстоювати власну позицію [2, с. 7].

Практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньої програми, але проходження такої практики, як правило, зводиться до технічної діяльності або пасивного спостереження за діяльністю практикуючих юристів. Необхідно підкреслити, що Стандартом вищої освіти Укра-

їни для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [8] та Стандартом вищої освіти України для другого (магістерського) рівня вищої освіти [7] зі спеціальності 081 «Право» передбачені вимоги до практики. На бакалаврському рівні така практика повинна становити не менше 10 кредитів ЄКТС та спрямовуватися на практику в юридичних особах публічного та приватного права, які здійснюють діяльність з правозастосування, зокрема, на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також у судах, прокуратурі, адвокатурі, нотаріаті, юридичних клініках закладів вищої освіти, а для магістерського рівня вищої освіти не менше 30 кредитів ЄКТС.

Водночас до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 Право першого (бакалаврського) рівня вищої освіти включено загальні компетентності ЗК1–ЗК9 (здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосувати знання у практичних ситуаціях; знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземною мовою; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність бути критичним і самокритичним; здатність працювати в команді). Серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей перш за все слід виокремити СК4, СК7–СК16 (наприклад, здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції; здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності). Аналіз результатів навчання Стандарту вищої освіти теж свідчить про важливість практичної підготовки: від соціально-гуманітарної ерудованості, дослідницьких навичок, комунікації до професійної самоорганізації та використання інформаційних технологій, праворозуміння, правозастосування [1, с. 25].

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» другого (магістерського) рівня вищої освіти висуває до здобувачів ще більші вимоги як у контексті загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей, так

і в контексті програмних результатів навчання. За такої умови з урахуванням складання обов'язкового загальнонаціонального незалежного єдиного фахового випробування для вступу на навчання для здобуття ступеня магістра за спеціальністю 081 «Право» та Єдиного державного кваліфікаційного іспиту за результатами навчання в магістратурі відповідальність Міністерства освіти і науки України, закладу вищої освіти в частині організації практичної підготовки зростає. Роль Міністерства освіти і науки України стає вирішальною передусім у частині ініціативи, координації дій з іншими міністерствами та відомствами, дотичними до питань організації практичної підготовки майбутніх юристів. Безумовно, в кожного закладу вищої освіти, правничої школи наявні власні традиції співпраці із підприємствами, установами, організаціями, що є базами практик для здобувачів. Але ці можливості нерідко суттєво відрізняються, що позначається на рівні наданих послуг. Окрім того, деякі відомства неохоче запрошують здобувачів для проходження практики, адже це пов'язано з додатковим навантаженням, проблемами в доступі до інформації, іншими ресурсними обмеженнями. Залишається неврегульованим питання заохочення керівників практики «з боку виробництва». Трапляються випадки ставлення до практикантів як до безкоштовної «робочої сили», що дозволяє спрямовувати активність здобувачів на питання, не пов'язані із практичною підготовкою (наприклад, перенесення, пакування різних речей, виконання робіт, що не входять до змісту практичної підготовки здобувачів) [1, с. 26].

Недостатність здобутих практичних навичок або їх відсутність призводить до того, що роботодавцям необхідно проводити навчання вже на робочому місці або брати на роботу осіб, які вже мають досвід практичної роботи. Певною мірою це питання у майбутньому може бути частково вирішено, адже за нинішньою процедурою проходження акредитації відповідно до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [5], та вимогами, встановленими підзаконними нормативними актами, Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти передбачено участь потенційних роботодавців у процесах створення та перегляду освітніх програм, надання рецензій на освітні програми

є обов'язковою вимогою. Безумовно, це покращить рівень взаємодії між правничою школою та роботодавцями.

Окрім того, завдяки зусиллям USAID вдалося зрушити з місця питання підготовки модельних програм практики у судах, органах юстиції, прокуратурі. На наше переконання, це позитивний приклад спільної координації зусиль представників державних органів, закладів вищої освіти, громадських організацій, спрямованих на вирішення проблеми практичної підготовки [1, с. 26].

Варто зазначити, що під час підготовки юриста практичні навички повинні корелювати із соціальними навичками (soft skills), без яких неможливо сформувавши професіограму юриста. Зокрема, це навички комунікації, здібності до навчання та інноваційної діяльності, особиста привабливість, лідерство, здатність мотивувати людей, здатність брати на себе відповідальність і працювати в критичних умовах, запобігати й вирішувати конфлікти, працювати в команді, управляти своїм часом, здатність логічно і системно мислити, креативність та ін.

Реформування юридичної освіти повинне бути спрямоване на підвищення професійних практичних навичок. Здобуття таких навичок можна виокремити в декілька груп:

1. *Набуття практичних навичок у навчальних аудиторіях* шляхом використання інноваційних методик викладання, наприклад, модельних судових засідань. Під час підготовки та проведення модельних судових засідань здобувачам вищої освіти надається можливість працювати із фабулами реальних справ, що формує простір їх професійного спілкування не лише між собою та викладачами, а й з органами судової влади, які виступають зовнішніми стейкхолдерами освітнього процесу. Така форма діяльності дозволяє здобувачам досконало вивчити законодавство з визначених правових відносин, швидко зрозуміти складність правовідносин, навчитись застосовувати теоретичні знання в різних галузях права на практиці у реальних ситуаціях.

Так, юридичний факультет Стендфордського університету вже на першому курсі пропонує обов'язкову дисципліну «Федеральний судовий процес у глобальному контексті» (Federal Litigation in a Global Context), в якому студенти представляють позивача або відповідача у змодельованій деліктній справі, розглянутій у федеральному окружному суді, яка порушує

складні питання федерального цивільного процесу. Студенти розробляють стратегію судового процесу, готують необхідні документи та усно аргументують основні клопотання. Викладач у оцінюванні роботи студента у команді оцінює сукупність елементів – це відвідування занять, участь у заняттях та дискусіях, перевірка письмових записів під час підготовки до судового процесу (конспекти, чернетки, завдання для досліджень та цитування) та професіоналізм. Аналогічні курси застосовуються і в інших американських університетах [10].

Ще одним елементом формування практичних навичок є введення в освітні програми навчальних практичних курсів на кшталт «Публічне мовлення та академічне письмо», «Юридичний аналіз та підготовка юридичних висновків», «Основи юридичної клінічної діяльності та практичне право», «Практичний курс із верховенства права» тощо. Необхідно зазначити, що Програма USAID «Нове правосуддя» у діяльності з підвищення якості юридичної освіти зосереджує свої зусилля на сприянні переорієнтації правничих шкіл на формування у студентів необхідних для юридичної практики професійних цінностей, вмінь і навичок шляхом розробки, впровадження та методичного забезпечення курсів «Правнича клінічна освіта в Україні», «Юридичні інновації», «Застосування норм міжнародного гуманітарного права в національній судовій практиці», «Медіація у професійній діяльності юриста», «Навчаємо через практику: досвід використання судових трансляцій у викладанні права» тощо.

2. *Формування практичних навичок на об'єктах практики* (суд, юстиція, прокуратура, адвокатура, юридичні відділи підприємств, організацій, установ, агрохолдингів). Стандартами вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів зі спеціальності 081 «Право» передбачені вимоги до такої практики. Як уже зазначалось, для бакалаврів вона повинна бути не менше 10 кредитів ЄКТС, для магістрів – не менше 30 кредитів ЄКТС. Практика для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти передбачена в юридичних особах публічного та приватного права, які здійснюють діяльність з правозастосування, зокрема, на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно

від форми власності, а також у судах, прокуратурі, адвокатурі, нотаріаті, юридичних клініках закладів вищої освіти. Щодо практики для другого (магістерського) рівня вищої освіти таких вказівок не зазначено. Під егідою американської організації USAID нині відбувається формування програм таких практик для магістрів у судах, органах юстиції, прокуратурі, адвокатурі тощо. Зазначена діяльність є вагомим внеском у розвиток юридичної освіти та формування практичних компетентностей здобувачів.

У нагоді також може стати досвід проходження такої практики в німецькій моделі юридичної освіти. На першому етапі підготовки юристів (Hauptstudium) практика триває 3 місяці, а місце проходження такої практики здобувачі шукають самостійно. На другому етапі (Referendariat), власне це і є основна практична підготовка, після якої німецькі студенти-юристи складають другий державний іспит. Така практика триває 2 роки і проходить, як правило, за такими напрямками: 4 місяці у суді у цивільних справах; 3 місяці в прокуратурі або суді у кримінальних справах; 4 місяці в адміністративній установі; 9 місяців в адвокатському бюро; 3 місяці за вибором студента, але передбачає академічну мобільність. Французька модель юридичної освіти не передбачає практики на бакалавріаті, а от під час навчання на Master 2 professionnels передбачене обов'язкове стажування (від 2 до 6 місяців або в юридичній фірмі, або суді, або юридичному відділі підприємства, або нотаріальній конторі). Після проходження такої практики передбачений письмовий іспит.

Ще одним із засобів для розв'язання зазначеної проблеми є впровадження дуальної освіти. Дуальна освіта була започаткована в Німеччині, зараз активно впроваджується і в Україні, але для робітничих професій. Дуальна освіта передбачає поєднання практичної та теоретичної частин навчання, де всі необхідні знання здобувач вищої освіти отримує в університеті, а потім їх відпрацьовує на підприємствах, державних установах, фірмах тощо. На робочому місці ментори (досвідчені юристи) допомагають студентам адаптуватися до умов роботи, формують здатність працювати у команді, набувають практичних навичок. Видається доцільним впроваджувати такі освітні програми на магістерському рівні, коли студент вже визначився з видом професійної юридичної діяльності у майбутньому.

му. Звичайно, впровадження дуальної освіти зі спеціальності «Право» потребуватиме ґрунтовної підготовки, навіть нормативного закріплення, але допоможе вирішити низку важливих питань щодо професійної підготовки юриста.

3. *Неформальна юридична освіта, коли здобувач самостійно формує свої професійно-практичні навички* шляхом проходження окремих курсів, стажування, вебінарів, навчання в літніх та зимових школах права. Так, наприклад, Європейський суд з прав людини проводить щорічні безкоштовні стажування для студентів-юристів, а також для молодих учених, які бажають покращити свої знання у цій сфері. Взагалі неформальна освіта ґрунтується на таких важливих засадах, як «вчитися в дії» (тобто отримувати знання під час виконання практичних завдань), «вчитися взаємодіяти» (робота у команді), «вчитися вчитися» (аналізувати власний досвід і з нього формувати та передавати нові знання). В Україні неформальна освіта ще проходить етап формування і лише невелика кількість організацій займається її розвитком. Серед них – Prometheus, дистанційна платформа ВУМ-online, студія онлайн-освіти Educational Era, Українська Академія Лідерства, Міжнародний центр неформальної освіти тощо. Усі ці платформи містять курси, які будуть цікаві студенту-правнику та допоможуть сформувати практичні навички. У багатьох країнах Європи неформальна освіта вже сприймається на рівні з формальною і визнається роботодавцями, адже до формування освітніх курсів залучають міжнародні організації, професійні спільноти.

Висновки. У результаті проведеного наукового аналізу запропоновані підходи, які, на нашу думку, дозволять покращити якість освіти у контексті формування практичних навичок студентів-правників у розрізі компетентнісного підходу.

Євроінтеграційні наміри України, перспектива її членства в Євросоюзі поставили перед національною системою юридичної освіти подвійне завдання. З одного боку, інтернаціоналізація економіки та формування спільного ринку послуг додали до проблем вищої освіти такий аспект, як необхідність забезпечення якісної юридичної освіти, яка б відповідала потребам ринку праці. З іншого – формування фахівців зі стійкими практичними навичками шляхом удосконалення механізмів академіч-

ної мобільності на основі міжнародного співробітництва, інноваційні методи навчання, продовження розвитку клінічної освіти, формування механізму застосування неформальної освіти в навчальному процесі, формування та вдосконалення програм практики, розширення практично-орієнтованих курсів, підвищення ролі самостійної роботи здобувача як основи формування майбутніх юристів, здатних діяти швидко в мінливих життєвих умовах.

Важливим залишається питання про перехід до дворівневого навчання на магістратурі, де перший рік є навчальним і залишається теоретичним, а другий рік – проходження практики і складання Єдиного державного кваліфікаційного іспиту, який би давав можливість до регульованих юридичних професій, наприклад, як у Німеччині.

З урахуванням сказаного очевидно, що осучаснення освітніх програм у правничій сфері як процес необхідного оновлення змісту фахової практичної підготовки має відбуватися не шляхом сліпого копіювання зарубіжних освітніх програм, а завдяки адаптації досвіду інших країн до кращих традицій вітчизняної вищої юридичної освіти. Удосконалення вітчизняної юридичної освіти повинне бути спрямоване на реалізацію практичних компетентностей, передбачених стандартами вищої освіти, корелювати з програмними результатами навчання щодо оволодіння достатнім рівнем теоретичних знань, які б давали можливість майбутнім фахівцям вирішувати конкретні практичні завдання і задовольняли вимоги роботодавців.

Таким чином, є необхідність в удосконаленні парадигми юридичної освіти, яка полягає у відході від освітніх програм, зорієнтованих на зміст, до освітніх програм, зорієнтованих на програмні результати навчання, які будуть стосуватися формування загальних та фахових компетентностей, основною метою яких є здатність ефективно та відповідально вирішувати юридичні проблеми, формувати у здобувачів вищої освіти професійні навички, навички навчання протягом усього життя, аналітичні навички тощо. Сучасна юридична освіта повинна бути орієнтована на дії, тобто вона не встановлює, що треба вивчати, а встановлює, якими компетентностями повинна володіти особа після закінчення навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Запара С.І. Проблеми якості юридичної освіти в контексті формування практичних компетентностей у майбутніх юристів. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 22–29.
2. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти крізь призму відповідності потребам ринку праці». URL: https://minjust.gov.ua/ndd/yurydychna_osvita/doslidzhennya_u_sferi_yurydychnoyi_osvity (дата звернення: 17.07.2021).
3. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання / пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю.М. Рашкевича. Київ : ТОВ «Поліграф плюс», 2016. 80 с.
4. Основные принципы, касающиеся роли юристов. Приняты Восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313#Text (дата звернення: 17.03.2021).
5. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> (дата звернення: 17.07.2021).
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.06.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 17.03.2021).
7. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України № 1053 від 17.08.2020 р.
8. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України № 1379 від 12.12.2018 р.
9. OECD (2005). The definition and selection of key competencies. Executive Summary. URL: <https://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> (дата звернення: 02.05.2021).
10. Stanford Law School. URL: <https://law.stanford.edu/courses/federal-litigation-methods/> (дата звернення: 17.07.2021).